

Asia: VN/24520/2023

Uuden vammaispalvelulain soveltamisalan tarkentaminen

Lausunnonantajan lausunto

1. Lausunnonantajan organisaatio

Järjestö

2. Pidätekö hallituksen esitysluonnoksen 3 luvussa kerrottuja tavoitteita kannatettavina?

kyllä osin

Voit halutessasi esittää huomioita:

Tavoitteet sinällään ovat kannatettavia. Ne eivät kuitenkaan riitä turvaamaan YK-vammaissopimuksen tarkoittamalla tavalla vammaisten henkilöiden yhdenvertaista elämää yhteiskunnassa. Suomen Kuurosokeat ry:n mielestä tavoitteena tulee olla vammaisten henkilöiden perus- ja ihmisoikeuksien turvaaminen ja mahdollisimman itsenäinen elämä. Kuulonäkövammaisen henkilö tarvitsee elämänsä aikana yksilöllisesti arvioituja vammaispalveluita, jotta hän voi opiskella, hoitaa lapsensa, käydä töissä ja harrastaa sekä osallistua yhteiskuntaan. Kuulonäkövammaisen henkilö ei ole hoivan ja hoidon kohde vaan itsenäinen toimija omassa elämässään.

Suomen Kuurosokeat ry muistuttaa, että YK-vammaissopimuksen artikla 4b edellyttää valtiota "toteuttamaan kaikki asianmukaiset, myös lainsäädännölliset, toimet voimassa olevien vammaisia henkilöitä syrjivien säädösten, määräysten, tapojen ja käytäntöjen muuttamiseksi tai poistamiseksi." YK-vammaissopimusta ei ole riittävästi huomioitu esityksen valmistelussa. Vammaisen henkilön itsemääräämisoikeus ja itsenäinen elämä yhdenvertaisena muiden kansalaisten kanssa ei tämän esityksen puitteissa toteudu, sillä 2§ 1 momentin 2 kohdasta on poistettu lause "osallistumisen yhteiskuntaan yhdenvertaisesti muiden kanssa". Tämän seurauksena osa vammaisista henkilöistä jätetään vammaispalvelujen ja vammaispalvelulain ulkopuolelle.

Tässä kohtaa hallituksen esityksessä on ristiriita pykälän 1 kanssa.

"1 § Lain tarkoitus

Tämän lain tarkoituksena on:

- 1) toteuttaa vammaisen henkilön yhdenvertaisuutta, osallisuutta ja osallistumista yhteiskunnassa sekä ehkäistä ja poistaa niiden toteutumisen esteitä;
- 2) tukea vammaisen henkilön itsenäistä elämää ja itsemääräämisoikeuden toteutumista;
- 3) turvata vammaisen henkilön yksilöllisen tarpeen ja edun mukaiset, riittävät ja laadultaan hyvät palvelut.”

Vammaispalvelulain lykkäämisen yhteydessä 27.9.2023 eduskunta edellytti, että ”valtioneuvosto ryhtyy toimenpiteisiin vammaispalvelulain soveltamisalan, lain ensisijaisuuden ja lain yksittäisten säännösten tarkkuuden kehittämiseksi siten, että kaikki vammaiset pääsevät tosiasiallisesti heille kuuluviin palveluihin”.

Vammaispalveluiden tarpeen tulee perustua yksilölliseen arviointiin. Kuulonäkövammaisten ja kuurosokeiden henkilöiden kohdalla on tärkeää, että he saavat tarvitsemansa palvelut riittävinä ja oikea-aikaisesti. Vammaispalvelulain tulee jatkossakin olla erityislaki, joka velvoittaa hyvinvointialueet järjestämään vammaispalvelut henkilöille, joilla on niihin subjektiivinen oikeus.

Esityksen tavoitteet siitä, että vammaispalvelut ovat vammaisten henkilöiden saatavilla kaikilla hyvinvointialueilla samansisältöisinä ja samanlaisina ei huomioi vammaisten henkilöiden yksilöllisiä tarpeita siinä elämäntilanteessa missä hän sillä hetkellä on. Esityksessä korostetaan palvelujen järjestelmälähtöisyyttä ja tasapäistetään vammaiset henkilöt keskenään. Tosiasiallinen yhdenvertaisuus ei toteudu, sillä vammaispalvelujen tavoitteena on turvata vammaisten henkilöiden elämä yhdenvertaisena ei-vammaisten henkilöiden kanssa.

Yhdenvertaisuuslaki on jätetty esityksessä samalla tavalla huomiotta kuin YK-vammaissopimus. Yhdenvertaisuuslaki ja siinä säädettävät kohtuulliset mukautukset ovat olennainen osa vammaispalvelulaissa.

Suomen Kuurosokeat ry yhtyy kaikilta osin Näkövammaisten Liiton lausuntoon hallituksen esityksen tavoitteista.

3. Päästäänkö esitetyillä muutosehdotuksilla esityksen tavoitteisiin?

ei

Voit halutessasi esittää huomioita:

Suomen Kuurosokeat ry korostaa, että vammaispalvelulaki on säilytettävä erityislakina, joka turvaa vammaisille henkilöille heidän tarvitsemansa välttämättömät ja oikea-aikaiset palvelut. Vammaispalvelulain pitää turvata vammaisille henkilöille subjektiivinen oikeus tarvitsemiinsa

palveluihin. Vammaisten henkilöiden tarvitsemat palvelut ovat luonteeltaan pitkäaikaisia, elämäntilanteen ja esimerkiksi vamman etenemisen mukaan muuttuvia, joita ilman henkilö ei pysty täysimääräisesti osallistumaan normaaliin elämään.

Esityksessä vammaisten henkilöiden kohdalla arvioitaisiin ensin sosiaalihuoltolain mukaisten palvelujen riittävyttä ja vasta sen jälkeen arvioidaan, onko sittenkin tarvetta vammaispalveluille. Tämä aiheuttaa viivettä palvelujen saamiseen ja voi estää vammaisen henkilön aktiivisen normaalin elämän. Muutoksenhaku tai päätösten oikeellisuuden tarkistaminen oikeusteitse viivästyttää palvelujen saamista lisää. Näin kuitenkin voi tapahtua, sillä esitysluonnoksessa on epätarkkuuksia, jotka johtavat erilaisiin tulkintoihin hyvinvointialueilla.

Kuulonäkövamma ja sen seurannaisvaikutusten arviointiin tarvitaan erityisosaamista. Vammaispalvelujen yksilöllistä tarvetta ei voida arvioida pelkästään esim. RAI-mittaristolla. Sosiaalihuoltolain mukaiset palvelut eivät turvaa riittävästi vammaiselle henkilölle itsemääräämisoikeutta ja yhdenvertaisuutta vammattomiin henkilöihin nähden. Lisäksi sosiaalihuoltolakiin perustuvat palvelut ovat enemmän hoitoa ja huolenpitoa ja keskittyvät elämän perustoimintoihin sillä oletuksella, että ihminen ei esimerkiksi opiskele, käy työssä tai osallistu aktiivisesti häntä kiinnostavaan toimintaan kotinsa ulkopuolella. Kaiken ikäisille kuulonäkövammaisille ja kuurosokeille henkilöille välttämättömiä vammaispalveluja ovat mm. erilaiset liikkumisen tuen ratkaisut, henkilökohtainen apu ja kodin muutostyöt.

Suomen Kuurosokeat ry yhtyy kaikilta osin Näkövammaisten Liiton lausuntoon hallituksen esityksen tavoitteista.

4. Ovatko ensisijaisen lainsäädännön mukaisten palvelujen ensisijaisuutta korostavat säännökset mielestänne kannatettavia? (Vammaispalvelulain 2 §)

ei

Voit halutessasi esittää huomioita tai lisätä muutosehdotuksen:

YK:n vammaissopimus ja yhdenvertaisuuslaki ovat vammaisten henkilöiden ihmisoikeuksien toteutumisen perusta, jotka tulee huomioida aina kun päätetään vammaisten henkilöiden palveluista. Sosiaalihuoltolain mukaiset palvelut eivät ole riittäviä takaamaan vammaiselle henkilölle yhdenvertaista ja itsenäistä elämää.

Esityksessä puhutaan elämänvaiheesta tavanomaisesta tarpeesta, johon palveluja myönnetään. Määritelmä on liian väljä ja tulkinnanvarainen eikä siitä ole olemassa oikeuskäytäntöä. Myös vammaiset henkilöt elävät hyvin yksilöllistä elämää eikä voida sanoa jonkun elämän olevan jossain elämänvaiheessa tavanomaista.

Vammaisen henkilön välttämättä tarvitsemat palvelut tulee myöntää hänelle yksilöllisen harkinnan perusteella ja tässä kohtaa lain soveltamisalan on oltava tarkka, jotta välttyään vaihtelevilta tulkinnoilta. Esitetyssä muodossa vammaispalvelulaki ohjaa hyvinvointialueiden viranhaltijoita tekemään päätöksiä ensisijaisen lain perusteella ja jättää huomiotta vammaisen henkilön yksilöllisen tarpeen. Pelkona on, että hyvinvointialueiden hankalan taloustilanteen vuoksi vammaispalvelut joutuvat säästökohteeksi eivätkä vammaiset henkilöt saa jatkossa subjektiivisten oikeuksiensa mukaisia palveluita. Ensisijainen lainsäädäntö ei velvoita hyvinvointialueita järjestämään palveluita vaan antaa siihen vain harkinnanvaraisen mahdollisuuden määrärahojen sallimissa rajoissa.

Esityksessä ”vain välttämättä tarvittava apu tai tuki” on korvannut hyväksytyssä vammaispalvelulaissa 2§ 1 momentissa olleen sosiaalisen mallin, joka huomioi vammaisen henkilön itsenäisen elämän ja osallisuuden.

Ikääntyneen henkilön toimintakykymittarina käytetty RAI-arviointivälineistö ei kata kaikkea sitä, mikä vaikuttaa vammaisen henkilön toimintakykyyn. RAI- toimintakyky mittarissa arvioidaan kuuloa ja näköä muttei kaksoisaistivamman yhdistelmää ja sen seurannaisvaikutuksia. Mm. tasapaino, ymmärretyksi tuleminen, kommunikaatiohaasteet ja vaihtoehtoiset kommunikaatiotavat ovat kuulonäkövammaisen ja kuurosokean henkilön kohdalla huomioitavia asioita. RAI-mittarilla kaksoisaistivammaisen henkilön todellinen palvelujen tarve ei tule esiin.

Suomen Kuurosokeat ry pitää riskinä sitä, että toimintakyky mittareiden tuloksia tulkittaessa vammaisia henkilöitä ei ohjaudu vammaispalveluiden piiriin. Vammaispalveluihin ohjaaminen tulee olla sujuvaa ja riittävästi resursoitua. Vammaispalvelulain mukaiset subjektiivisten oikeuksien takaamat palvelut on saatava käyttöön nopeasti.

Asiakkaan edusta on kirjattu sosiaalihuoltolaissa ja siinä korostetaan palveluiden tarpeenmukaisuutta, oikea-aikaisuutta ja riittävää tukea sekä asiakkaan mahdollisuutta osallistumiseen ja vaikuttamiseen omissa asioissaan.

Suomen Kuurosokeat ry yhtyy kaikilta osin Näkövammaisten Liiton lausuntoon.

5. Onko elämänvaiheessa tavanomaisesta poikkeavaa tarvetta koskeva säännösehdotus mielestänne kannatettava? (Vammaispalvelulain 2 §)

ei

Voit halutessasi esittää huomioita tai lisätä muutosehdotuksen:

Tavanomainen elämä on epämääräinen käsite ja antaa hyvinvointialueille mahdollisuuden vapaasti määrittää sitä, mikä on tavanomaista ja mikä ei. Yhdymme Näkövammaisten Liiton ehdotukseen,

että elämänvaihe käsitteen tilalla käytetään täsmällisemmin määriteltävissä olevaa ja yksilöllisyyden paremmin huomioivaa elämäntilanne käsitettä.

Vammaisen henkilön vammaispalvelulain mukaiset tarpeet on turvattava siellä missä hän asuu. Osallisuus, itsenäinen elämä ja yhdenvertaisuus suhteessa vammattomien henkilöiden kanssa on oltava mahdollista.

Elämänvaihe käsitteen käyttöönotto näyttää korvaavan esityksessä ikääntymisrajausten, vaikka itse ikääntymisrajaus käsitteestä onkin luovuttu. Vammaispalvelujen tarve voi alkaa tai lisääntyä missä iässä tahansa erityisesti silloin, kun sairaus tai vamma on etenevä, esimerkiksi etenevä kuulonäkövamma (perinnöllinen sairaus Usherin syndrooma).

Suomen Kuurosokeat ry yhtyy kaikilta osin Näkövammaisten Liiton lausuntoon.

6. Onko asiakkaan edun ja maksuttomuuden suhdetta koskeva tarkennus mielestänne kannatettava? (Sosiaalihuoltolain 4 §)

ei

Voit halutessasi esittää huomioita tai lisätä muutosehdotuksen:

On vaarana, että määrärahasidonnaisten ja subjektiivisten oikeuksien raja hälvenee ja hyvinvointialueiden tiukassa taloustilanteessa vammaiset henkilöt joutuvat maksamaan palveluista, jotka kuuluisivat heille maksuttomina.

Voimassa olevan Sosiaalihuoltolainkin mukaan on valittava se säädös, joka parhaiten turvaa asiakkaan etua. Sosiaalihuollon päätöksen tulee aina perustua yksilölliseen arvioon ja asiakkaan yksilöllisen tilanteen huomioivaan ratkaisuun.

Vammaisen henkilön yhdenvertaisia mahdollisuuksia tulee verrata samassa paikassa ja elinympäristössä eläviin vammattomiin henkilöihin, jotta ymmärretään, että vammaispalveluilla turvataan henkilön itsenäiset toimintamahdollisuudet siellä, missä hän asuu.

Esityksen perusteella on vaarana, että vammaisen henkilön tarvitsemat palvelut muuttuvat maksullisiksi. Vammaiset henkilöt ovat usein pienituloisia, eikä ole kohtuullista, että he joutuvat maksamaan palveluista, joita ilman he eivät pysty elämään normaalia elämää. Vamman vuoksi tarvittavat välttämättömät palvelut ovat sellaisia, joita vammaton henkilö ei tarvitse ja yhdenvertaisuusperiaate tarkoittaa, että näillä palveluilla vammaisen henkilövoimain elämäntilanteessaan kuten vammatonkin henkilö.

Suomen Kuurosokeat ry yhtyy kaikilta osin Näkövammaisten Liiton lausuntoon.

7. Onko asiakasmaksulain säännöksiä täydentävä niin sanottu suojasäännös mielestänne kannatettava? (Vammaispalvelulain 2 §:n 4 ja 5 momentti)

kyllä osin

Voit halutessasi esittää huomioita tai lisätä muutosehdotuksen:

Sinänsä suojasäännös on kannatettava. Se ei kuitenkaan turvaa vammaisille henkilöille välttämättömien palveluiden maksuttomuutta tai sitä, että heillä on niihin varaa. Kannatamme Näkövammaisten liiton esitystä 2§ 4 momentin sanamuodon kohdalle: "Sen lisäksi, mitä sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annetun lain 11 §:ssä säädetään, vammaiselle henkilölle ensisijaisen lainsäädännön mukaan järjestetyistä palveluista perittävä maksu on jätettävä määräämättä, jos maksu estää vammaisen henkilön palveluiden käyttämisen."

Suomen Kuurosokeat ry yhtyy kaikilta osin Näkövammaisten Liiton lausuntoon.

8. Voit halutessasi esittää muita huomioita esityksestä:

Vammaisten ihmisten oikeussuojaa on vahvistettava ja valituslupamenettelyä on tarkasteltava uudelleen. Vammaispalvelulain subjektiivisia oikeuksia koskevissa asioissa edellytetään korkeimmalta hallinto-oikeudelta valituslupaa, joista hyväksytään yleensä vain hyvin pieni osa.

Subjektiiviset oikeudet ovat aivan keskeisiä vammaisten ihmisten arjen ja omannäköisen elämän toteutumisen kannalta, joita vammaisen käyttää vammansa vuoksi. Vammaisia henkilöitä ei vertailla keskenään vaan aina samassa ympäristössä eläviin vammattomiin henkilöihin.

YK-sopimus on vammaisten henkilöiden ihmisoikeussopimus, jonka tarkoitus on taata kaikille vammaisille henkilöille yhdenvertaisesti kaikki ihmisoikeudet sekä edistää vammaisten henkilöiden synnynnäisen arvon kunnioittamista. Vammaisten henkilöiden palveluista päätettäessä on huomioitava yhdenvertaisuuslaki, jonka tarkoituksena on edistää yhdenvertaisuutta ja ehkäistä syrjintää sekä tehostaa syrjinnän kohteeksi joutuneen oikeusturvaa.

Suomen Kuurosokeat ry tuo mielellään lain jatkovalmisteluun mukaan ymmärrystä siitä, millaisin palveluin kuulonäkövammaisten ja kuurosokeiden henkilöiden elämä Suomessa turvataan niin, että he ovat yhdenvertaisia muiden kansalaisten kanssa.

Vammaispalvelut ovat subjektiivisia oikeuksia eikä niitä saa karsia eikä supistaa hyvinvointialueiden säästöpainneissa.

Kaaja Taru

Suomen Kuurosokeat ry - Vaikuttamisen ja oikeuksienvälvönnän työryhmä